

המוח היהודי? הלב היהודי!

בראשית

הרשב"א הבין שהדרך לשמר את היהדות עוברת דרך טיפוח תחושת שייכות ריגשית עמוקה לתורה ומצוות, ולא בהתבססות על תובנות פילוסופיות. את זה התחיל 'אבי האומה' אברהם, שנותר איתן באמונתו שהתנפצה אל מול סלעי ההיגיון.

תקופת 'תור הזהב'

אין צורך לחפש בנרות את הקשר של העם היהודי עם מדינת ספרד. למעשה בספרד ובקטלוגיה חיו יהודים במשך מאות ואלפי שנים. בתקופת 'תור הזהב' של יהדות ספרד, קטלוגיה הייתה בית לגדולי ישראל מפורסמים ביותר כמו הרמב"ן, הר"ן, הרא"ש ועוד.

אחד מגדולי מנהיגי יהדות ספרד שחי בברצלונה בין השנים 1235-1310 היה רבי שלמה בן אברהם אבן אדרת, או בקיצור הרשב"א. כדי להבין באיזו סביבה ואווירה פעל הרשב"א, צריך להקדים ולספר מה היה המצב של יהדות ספרד בתקופה שבה הוא חי.

בשנת 700 לספירה, המוסלמים כבשו את מרבית ספרד. אז החלה תקופה המכונה 'תור הזהב של יהדות ספרד' [?] תקופה של רווחה ליהודים, שנמשכה עד למאה ה-13, כאשר הנוצרים כבשו מחדש את צפון ספרד. לפתע התחדשו עלילות הדם נגד יהודים, וחמור מכך, הנוצרים כפו על

היהודים ויכוחים פומביים עם כמרים נוצריים.

הוויכוח הראשון והמפורסם ביותר היה בברצלונה בשנת 1263. הרמב"ן ייצג את הדת היהודית, ואת הנוצרים ייצג גם כן יהודי, אבל כזה שהמיר את דתו והתנצר ובא לטעון שהנצרות צודקת, או יותר נכון: שהוא צדק בזה שהוא התנצר?

בוויכוח שהיה בנוכחות המלך הרמב"ן ניצח. המלך העניק לו סכום כסף ושלח אותו בשלום, אבל כתוצאה מהוויכוח והפרסום שקיבל, הוכרח הרמב"ן לעזוב את ספרד. הוא עלה לארץ ישראל, ומי שמילא את מקומו והפך למנהיג יהדות ספרד היה תלמידו הרשב"א. הוא היה ראש ישיבה, שתחתיו למדו מאות תלמידים, ולצד זה גם רופא מפורסם שהתעסק ברפואת חולים. בתור הרב הראשי של יהדות ספרד פנו אליו בשאלות מכל ספרד ומחוצה לה, והוא כתב אלפי תשובות וגם הספיק ללכת לטייל כל יום.

מהי הצלחה בזמן

הרבי סיפר על חמיו, הרבי הקודם, שכאשר חי בפטרבורג שברוסיה בשנת 1926, הקומוניסטים היו בשיא כוחם, ואסרו בחוק כל דבר דתי. באותם ימים הרבי הקודם ניהל רשת מחתרנית של 'חדרים', ישיבות, בתי כנסת ומקוואות, שפעילותם הייתה בניגוד לחוק. הממשלה, והק"ג בפרט, ידעו מכל המתרחש ושמם עליו עין.

באותם ימים התעתד הרבי לנסוע לעיר הבירה מוסקבה כדי לחזק את עניני היהדות שם. כולם ידעו שהסבלנות של הק"ג ב פוקעת והם יאסרו אותו, כמו שאכן קרה כמה חודשים לאחר מכן. ובכל זאת, כשהרבי נכנס לחדרו של הרבי הקודם, חצי שעה לפני הנסיעה, הוא מצא אותו יושב במנוחת הנפש וכותב ענין שדרש הרבה תשומת לב. הרבי, שהיה אז מועמד להיות חתנו של הרבי הקודם, שאל אותו: "עד כדי כך?!"

הרבי התפעל מזה שעל אף שחמיו ידע היטב את חומרת המצב, שבכל רגע

נתון עלולים לעצור אותו ולשלוח אותו לשנים רבות לסיביר, הוא ישב במנוחת הנפש והתרכז בכתיבה.

הרבי הקודם השיב לו שישנו מושג שנקרא 'הצלחה בזמן'. בדרך כלל, לאנשים כערכנו קשה מאוד להתרכז. לדוגמה, כשאנו עומדים לנסוע לטיול, כבר כמה ימים לפני כן אנו חושבים על הטיול ועושים תוכניות בראש מה נעשה איך ומתי וכו', ובקיצור, אנחנו יושבים במשרד אבל הראש כבר נמצא איפה שהוא באיים הקריביים.

כשאנו סוף סוף יוצאים לטיול, איך שעוברים יומיים אנו מתחילים לדאוג מהעבודה הרבה שנצטרך להשלים אחרי הטיול, ואז במידה מסוימת כבר קשה לנו ליהנות מהטיול. כשאנו חוזרים מהטיול אנחנו יושבים ומסתכלים על התמונות מהטיול. בקיצור, הראש שלנו אף פעם לא נמצא באותו מקום שבו גופנו נמצא.

"הצלחה בזמן" פירושה ☒ היכולת של אדם לפעול על עצמו, שבשעה שהוא עצמו עוסק בעניין אחד, כל שאר העניינים שסביבו כאילו אינם קיימים. וגם כשמדובר ברגע קטן, אז באותו רגע אין לו מחשבות מבלבלות, לא מהעבר ולא מהעתיד. זה נקרא 'הצלחה בזמן'.

כדוגמה לאדם שהצליח לעמוד בזה, וזה היה סוד הצלחתו, הרבי הקודם הביא את הרשב"א, שהספיק כל-כך הרבה וגם לטייל בכל יום, וזה בגלל שהיה לו כוח ריכוז נדיר, שבשעה שהיה עסוק בדבר מסוים, שום דבר אחר לא הפריע לו. לכן, גם כשטייל הוא נהנה מהטיול, כי באותם רגעים שום דאגה אחרת לא הפריעה את מנוחתו (תורת מנחם חלק נ"ט עמ' 186 ואילך).

פילוסופיה ☒ כן או לא?

באותה תקופה היו בספרד פילוסופים רבים, יהודים ושאינם יהודים, ולימוד הפילוסופיה התפשט מאוד בין הצעירים בספרד.

אותם צעירים ניסו להבין כל דבר בשכל. הם חיפשו טעמים לכל מצווה וניסו להסביר כל סיפור בתורה על פי השכל. הקשר שלהם לקב"ה ולתורה היה מבוסס על היגיון. הרשב"א הבין שאצל אדם הרגש גובר על המוח, וכשיש מלחמה בין המוח והלב, אצל רוב בני אדם הלב מנצח. לכן הוא דאג מאוד מכך שכל אותם לומדי פילוסופיה, שמנסים להבין בשכל את דרכיו של הבורא, הרי שאם חלילה הם יעמדו בפני ניסיון ולא יצליחו להבין את דרכיו של הבורא, הם יישברו ויעזבו את הדת חלילה.

לכן בשנת 1305 הכריז הרשב"א על 'חרס' שבו אסר ללמד פילוסופיה לצעירים מתחת לגיל 25. הוא סבר שהצעירים צריכים ללמוד תורה כמו שהיא, ולקבל יסוד חזק באמונה בה', ליצור קשר רגשי לקב"ה, 'רחמנא ליבא בעי', ושזו תהיה הזהות שלהם. רק אחרי שיהיה להם חוט שדרה חזק, הם יוכלו ללמוד פילוסופיה, ואז היא לא תזיק להם, ואדרבא; תוסיף הבנה והערכה בתורה ומצוות. אבל ההתחלה והיסוד של היחס של יהודי עם הקב"ה צריך להיות מבוסס על קשר רגשי, שהוא למעלה מהשכל, ואז לא משנה כמו הוכחות יהיו נגדו, הקשר יישאר לנצח.

הרשב"א רצה שלכל יהודי תהיה אהבה לקב"ה כמו אהבה בין הורים לילדיהם, שאינה מושתתת על שכל, או כמו אהבה בין בני זוג שבמקרים רבים אין לה כל היגיון, ובכל זאת ה'אהבה מנצחת'. בדומה לכך, היסוד לקשר של יהודי עם הקב"ה צריך להיות על אהבה שלמעלה מטעם ודעת.

לא כולם הסכימו איתו. הקהילה בספרד נחצתה לשתי קבוצות: אלו שצידדו עם הרשב"א ולא למדו פילוסופיה בגיל צעיר, ואלו שחלקו עליו וסברו שצריך ללמד את הצעירים פילוסופיה, ואדרבה, זה דבר טוב עבורם.

עברו שנים רבות. יותר ממאה שנה אחרי פטירתו, בשנת 1413, התקיים בקטלוניה ויכוח נוסף בין קבוצה של רבנים יהודיים, וגם הפעם עם יהודי מומר² בוויכוח הזה, בגלל שלא היו בצד היהודי רבנים גדולים כמו הרמב"ן, וחלקם היו פילוסופים אכולי ספקות בקשר ליהדות עוד לפני תחילת

הוויכוח, מה שקרה זה שעוד לפני סוף הוויכוח חלק מהרבנים התנצרו! או אז ראו עד כמה צדק הרשב"א שהחרים את לימודי הפילוסופיה.

האהבה שניצחה הכול

וזה מביא אותנו לפרשתנו, לסיפור חייו של אברהם אבינו. הקב"ה ניסה את אברהם אבינו בעשרה ניסיונות. מה זה ניסיון? הקב"ה התנהג איתו במצב שעל פי שכל הוא היה צריך לנטוש אותו חלילה.

נתרכז רק בשתי דוגמאות שמלמדות על כל חייו של אברהם.

בתחילת פרשת לך לך הקב"ה מבטיח לאברהם: "לזרעך אתן את הארץ הזאת". עברו שנים רבות. אברהם הפך לאדם עשיר, ניצח במלחמות וכו', ואז, אחרי סיפור העקדה, אנו קוראים בפרשתנו שאשתו שרה נפטרה והוא היה צריך לקבור אותה. הוא נמצא בארץ כנען, שכבר יותר משישים שנה לפני כן הקב"ה הבטיח שזו תהיה הארץ שלו, והנה הוא מחפש מקום קבורה ואפילו בשביל זה הוא צריך לשלם.

ובלשון המדרש: "בוא וראה ענותנותו של אברהם אבינו, שהבטיחו הקב"ה לתת לו ולזרעו את הארץ עד עולם, ועכשיו לא מצא מקום קבורה אלא בדמים ולא הרהר אחר מדותיו של הקב"ה" (מדה"ג). זאת אומרת, שעל פי שכל זה לא הסתדר. הקב"ה הבטיח לו את הארץ, ואפילו קבר לאשתו אין לו משלו.

הדוגמה השנייה היא ניסיון העקדה. במשך שנים רבות הקב"ה הבטיח לאברהם בן. הוא הסתובב עשרות שנים עם ההבטחה, וליצני הדור צחקו ממנו ומהאמונה שלו, וסוף סוף, בגיל מאה, נולד יצחק ועכשיו הוא בא לכל מקום ואומר הנה ההוכחה שיש בורא עולם. ההבטחה קוימה.

ואז הקב"ה מצווה עליו להקריב את יצחק לעולה! וזה היה עוד לפני שיצחק הספיק להתחתן, לפני שיצר המשכיות. אם כן, זה הרי דבר שלגמרי נגד השכל! ולא רק מפני שהוא יקריב את בנו יחידו, אלא זה גם נגד

ההבטחה הראשונה של הקב"ה עצמו.

ובכל זאת אברהם לא שאל שאלות. מדוע? כי הקשר של אברהם לקב"ה היה קשר של אהבה, כמו שנאמר: "אברהם אוהבי" (ישעיהו מא, ח), וה'אהבה מנצחת'. לכן אברהם הוא 'אבי האומה', כי הוא זה שהנחיל לנו את האהבה לקב"ה שהיא למעלה מטעם ודעת, אהבה שלא צריכה הסברים. קשר רגשי עמוק שחזק יותר מכל הפילוסופיות בעולם. והקשר הזה והאהבה הזאת הם שעמדו לנו בכל הדורות.

מבחינה שכלית יהודים לא תמיד האמינו ולא תמיד הסכימו, אבל משהו עמוק בלב לא נתן להם מנוח. משהו רגשי שהוא חזק יותר מכל ההסברים המלומדים. והתפקיד שלנו, רבותיי, שאת הרגש הזה ננחיל לילדים שלנו, ויפה שעה אחת קודם.